

ЧАБАН.

НАРИС

Петра Оленича Єнененка.

—**—

Тпру... Старий чабан вернув ся до дому з города, куди відігнав останню отару панських овець. Скрізь довкола цілину поорали... Не стало степу — нема трави і ніде випасати ті тонкорунні отари, що колись укривали поля від Полтави до Чорного моря... Перевелись пани — перевелись і вівці... Щож тепер робити чабанови, та ще й якому!... Чи ї діди ї праціди були пастухами, виростали на широкому привіллі, де тілько вітер грав сивою тирсою та їхніми чубами. Підпершивсь на довгі ґерлиги доглядали вони своїх валахів та баранів. У степу їм нікого не було страшно: пани до них не торкались, а від звіра та злих людей у них були ножі та собаки, їх вірні „Бровки“ й „Рябки“, що не тілько людину, а й вовка з ніг збивали. Живучи весь вік по степових курінях вони не тілько пана, а й людей рідко бачили. Траплялись між старинними чабанами такі, що й у храмі божому бували тілько тоді, як вінчались. Попи самі раз у два, а то й три роки об'їздили далекі хутори, хрестили дітей та печатали гроби. Так бувало у богатих, вельможних панів. У старовину казали: „Пан великий, у його чабан дикий...“ Тай правда: босий, одягнутий у драну сорочку та білі замазані кровю та дьогтем широкі штани, він був більше схожий на дикого „гайдамаку“, ніж на мирного слободянина. Та за теж скілько глузуваня та знущаня приходилося йому терпіти,

як зайде бувало до панського двора! Лакеї, псарі, куховарчики збіжать ся до його, сьміють ся, кричать, розказують ріжні притчи... Було що й розказати, бо в народі не мало зложено про них чудних казок. Один, кажуть, зайшов у церков, та углядівши дяка з кадилом, витягає з кишені люльку тай гукає: „Батюшка! Батюшка! Дай-ко закурити!“ Другий сидів на могилі, коли бачить, що їде піп парою добрих коней. Він вихопив ніж із-за халави та перестріває попа на дорозі: „Батюшка! Дай моїому ножеви яке-небудь імя!“ Той перелякав ся, побачивши чабана з ножем, думав, що то зарізяка прийшов по його душу; а далі розібравши, що се людина не зла, а тілько дурна, взяв ніж, переломив його об полудрабок і крикнув: „Зови його Куцій!“ — тай поїхав далі...

З оттаких були й діди старого Степана. Як вони, так і він не робив важкої роботи, окрім своїх отар не знав нічого, щож йому тепер робити? „Коней пасти? Бики або свиней? Коні дурні: сядеш на його — скине; кличеш — не йде; а інше як почне трусити, так і печінки на першій верстві відібеш!“ Він ще за молоду сідав на одного такого чорта, та як гепнув ся з його на дорозі на самі грудки, так і досі спина болить на погоду. Бики теж добрі: в осени або по весні не підженеш, а у дроковицю не вдершиш: задере іродова тварь хвіст у гору, реве мов хто її ріже, тай преть ся, куди бачить. Хай їм біс, ще окалічиш ся з ними... А свині — ті вже зовсім кат зна що... Дід плюнув. „От вівця, то тварь божа: не бється, не кусається ся, не тіка... В спеку стоїть собі похиливши голову, душить ся, а пійде пастись, так іде за тобою мов рідна дитина, куди ти, туди й вона... Ходи собі, покурюй люльку, або майструй що-небудь... І на іконах її мають, тай зветься вона у писанії „агнець“...

Роздумуючи так, дід Степан пустив свої бики пасти ся, а сам оглядів округ себе: сонечко було вже на заході, укриваючи як червоним золотом довгий ставок, де крякали дикі качки, а у вершині шелестіли очерети. Чабарні стародавнього будування виділялись темною громадою на вечірнім небі. Коло них іще була „цілина“, та родима, батьківська земля, що не знала, не відала іншого заліза

окрім кінської підкови. До самого ставка ще заставав ся шматок того дикого поля, де він родився й виріс, а на тім боці вже ходили плуги і степові трави складали головки під лемішем.

— Пропав степ! — подумав дід. — А який був гарний, веселий! Де воно діло ся, що колись було? Де ті трави, ті цвіти, де той воронець, що колись як кумачем укривав усю землю! Бач, як товчуть ся рала, як мучать біду землю! Іроди! Хоч би шматок цілини воставили мені на домовину!

Вже смеркло... Бугай-птиця загудів у осітнязі... Сова мелькнула раз й другий... Дід зажурився дивлячись на порожні кошари, та зітхнувши важко, достав з воза оселедець та пляшку горілки і пішов у свою хатку... Там не було нікого... Підождавши трохи він вернувся до ставка, сів на березі, випив добру чарку горілки та задумався... Вже зовсім стемніло, а він усе сидів над водою, похиливши свою сиву голову... Нераз доводилося йому відганяти овець у різницю, таї байдуже, а сьогодня так йому стало жалко своєї останньої отари, мов рідної дитини... Собаки, і ті невесело йшли за гарбою, мабуть зрозуміли, що вже їм не доведеться вернутись на свій рідний хутір. Гірко було йому дивлячись на них, а як він увійшов у різницю та заглянув у сарай, де було вівцю, так неначе попав у пекло: в однім кутку стоять казанище, сажень у гору та два в поперек; від його через увесь сарай ідуть риштаки, по котрим збігає кров; округ товчить ся різники: рукави позасукали, морди в крові, неначе у злодіїв... А в другім кутку збились до купи його бідні вівці: похилили голови, чують свою смерть; туляться одна до одної, та всі аж трусяться тоді, як яка небога застогне під ножем. Глянув він на них і серце його защеміло, а коли побачив, що його любий баран „Павич“ стоїть між ними, так аж сльози покотились із очей. Коли ось підходить здоровий парняга в закрівавленій сорочці, вскочив між овець, таї узяв Павича за роги. Оглянулась бідна скотина на свого хазяїна, та ще й застогнала, мов хотіла вимовити: „Діду, ратуй мене!“ Та де вже там ратувати!... Він увесь затрусився таї вискочив

із сараю, закриваючи очі руками, тілько чув як застуко-
тіли по помосту копитця, та як різник крикнув: „Підсо-
біть мені, братці, тяти цього чорта!“ То бідний Павич
сам боронив свою гірку долю; огинав ся всіми чотпра-
ногами. Побіг старий чабан до своєї гарби, запріг бики
тай погнав їх бігцем. Позад його завили чабанські собаки,
що їх прасол повязав у сараї. Гірко й ім оставати ся на
чужині, та вони хоч і у іншого хазяїна, а все ж таки
будуть біля овець, а він остав ся сиротою...

Дід випив іще чарку й другу. З води підняв ся туман, місяць зійшов на пів неба, віз почав перевертати ся
до гори колесами, і волосожар засияв біля його... Дідови
стало холодно, він ізнов пішов до землянки, заглянув
туди, тай вернув ся до чабарні. Сумно було в порожніх
кошарах. Очеретяні криші просвічували наскрізь, вітер
гуляючи на просторі свистів крізь щілини... В однім кутку
дід наглядів купку соломи, тай сів на неї підославши
кожух. Посидівши чимало він викресав огню тай закурив,
на серці стало неначе лекше...

Он сидить він та покурює, згадує свою отару і все
старинне жите, та щоб відігнати журбу, все чоломкається
з пляшкою... Чи багато треба випити старому чоловікови,
та ще намореному? За третью він задрімав, а на дворі
тим часом рушилась буря... Двері закрило вітром. Щось
зашелестіло в кутку. Дідови стало страшно. Він згадав
усе, що старі чабани розповідали про відьом та про мер-
твяків, а в такій кошарі як ім не бути? Та ще й у ставку,
кажуть, утопив ся чумак; він нераз приходив у ночі до
чабанів, прохав помолитись за його... У діда волосе під-
нялось на голові, шапка полізла угору: „Да воскреснеть
Бог! Да росточать ся вразі його!“ — зашепотів він по-
сипілими губами.

Он молить ся він, хрестить ся, а все згадує про
страшне. Балакали старі люде ще про одну диковину:
прибігає в ночі до чабанів біле телятко, — се перед
смертью... Як згадав дід про сю страховину, затрусив ся
увесь, зуби цокотять, а серце тілько: стук, стук, стук...
Не втерпів він, перехилив пляшку тай випив її до остан-
ньої краплі. Втерши губи він оглянув ся: „Господи! Що

воно?“ Щось сиве преть ся в кошару. „Біле ягнятко!“ — зашепотів дід. Та яке там ягнятко: цілий баран... Павич! Та який страшний! Очі горять як съвічки, білі зуби вискалені!... Ось він став тай дивить ся на діда... Той забив ся в солому... Ось він іде прямісенько в куток, де трусиш ся чабан... Той не видеряв і крикнув: „Чого-бо ти прийшов? Не я тебе різвав, не моя воля!“ А Павич усе близче, близче... „А, ти кличеш і мене з собою?“ Дід розперезав ся і закинув пояс на бантину. Павич торкнув його носом. Щось застогнало в кошарі... На другий день воловик прийшов за биками, та заглянувши в кошару вискочив як опечений: на червонім поясі там висів мертвий чабан, а коло його ніг лежало на соломі приблудне біле телятко...

